

Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım

Ümit Çalık

Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü Doktora Öğrencisi

Liberal Düşünce, Yıl 17, Sayı 65, Kış 2012, s. 187-197.

Türkiye iktisat tarihiyle ilgili yazını incelediğimizde Demokrat Parti'nin iktidar olduğu 1950–1960 arası dönemin, Türkiye ekonomisi ve cumhuriyet dönemi iktisat tarihi alanında önde gelen birçok iktisatçının çalışmalarında genellikle serbest piyasaya geçiş, liberal ekonomi politikalarının uygulanışıyla ilişkilendirildiğini görürüz. Yine aynı çalışmalarda 1950–1960 arası dönemde uygulanan liberal iktisat politikalarının sonucu olarak, Türkiye ekonomisinin adım adım felâkete sürüklenmesi dramatik bir dille anlatılır. Böylece liberal iktisat politikaları yerden yere vurularak 1930'ların dışı kapalı, devlet kontrolündeki iktisat politikaları olumlanır. Bahsi geçen iktisatçılarımızın konuya yaklaşımalarının yansımalarını, etkilerini birçok yeni iktisatçının, iktisat tarihçisinin çalışmalarında da görmek mümkündür.

Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti iktidarına yönelttiği eleştirilerden bir tanesinin de devletçi ekonomi politikaları alanında olduğunu biliyoruz. Peki 1950 sonrası Türkiye'nin on yılına damgasını vuran Demokrat Parti'nin uyguladığı iktisat politikaları gerçekten liberal iktisat politikalarının gerekliliklerine uyuyor muydu? Demokrat Parti döneminde uygulanan iktisat politikaları için liberal kavramını kullanabilir miyiz? Bazı iktisatçılarımızın ısrarla vurguladığı gibi, bu dönemde yaşanan iktisadî sorunların nedeni uygulanan liberal iktisat politikaları mıdır?

Demokrat Parti'nin muhalefet dönemiyle, iktidara geldiği ilk yıllardaki söylemlerini incelersek, özellikle 1930'lu yıllarda CHF öncülüğünde uygulamaya konulmuş devletçi politikaları eleştirdiğini, bunun sonucu olarak devlet müdahaleciliğinin, kamu sektörünün asgariye indirildiği bir iktisadî yapı vaat ettiğini görürüz. Zaten yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde en baştan beri kurucu kadroya, CHF'ye karşı muhalif bir kesim vardır. CHF'ye muhalif olanlar eleştirilerini siyasî alanda daha çok kurucu kadronun tepeden inmece, toplum mühendisliğine soyunan politikalarına, ekonomide de devletçi politikalarına yöneltmişlerdir. 1940'ların ortalarından itibaren, halk savaş ekonomisinin getirdiği olumsuz koşullardan ve 1930'larda özellikle Büyük Buhran sonrası yükselen devletçi iktisat politikalarından hoşnutsuzluğunu dile getirmeye başlamıştır. Özellikle, 1948 yılında Ahmet Hamdi Başar'ın kurduğu İstanbul Tüccar Derneği'nin öncülüğünde gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi, bu anlamda bir dönüm noktasıdır. Kongre'de devletçilik, devletin ekonomiyeye müdahalesi ele alınan başlıca konulardan olmuş, Kongre'ye devletçilik üzerine birçok tebliğ sunulmuştur. Yine Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlara baktığımızda, ilk sırada devletçilik üzerine alınan kararları görürüz. Örneğin, devletçilik hakkında yayınlanan raporun 2. maddesine baktığımızda liberal, serbest piyasa koşullarında işleyen bir ekonominin gerekliliği olarak, devletin ziraat, sınaat, ticaret faaliyetlerinden, işletmecilikten elini çekmesi, daha çok piyasanın denetimi konusunda rol üstlenmesi konusuna vurgu yapıldığını görürüz.

Cumhuriyet rejimi ile yeni bir siyaset takibine başlayan devlet, millî iktisat tarihimizin kuruluş devresinde kurucu ve genişletici vazifesini ifa etmiş ve iktisadî binanın temelini atabilmek için birçok sahalarda işletmeciliğe girmiş ve bazı sahaları fiilî veya kanunî inhisarı altına almıştır.

Devlet iktisadî yapının temellerini bu suretle attıktan ve kurulan müesseseleri yeter derecede işlettikten sonra, işletmecilik faaliyetlerini ancak birinci derecede amme hizmetleri sayılan işlere ve asıl vazifesi olan ve iktisadî siyasetin işletmecilik dışında kalan tetkik, tanzim ve murakabe sahalarına hasretmelidir. Devlet bu gibi hizmetler dışında kalan, ziraat, ticaret ve sınaat mahiyetteki işlerden peyderpey elini çekmeli ve bilhassa hiçbir suretle serbest piyasadaki teşebbüsler karşısında hem rakip hem de murakip durumunda bulunmamalıdır.

Yine aynı raporun 4. maddesine baktığımızda, devletin yeni iktisadî teşebbüsler kurmaması gerektiği, mevcut durumda elinde bulunan işletmeleri de özelleştirmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Raporun 5. maddesinde ilgili mevzuatın istikrarlı olması, özel girişimin iktisadî faaliyetlerini güçleştirecek vergilerin gözden geçirilmesi konuları ele alınmıştır.

Görüldüğü gibi 1940'larla birlikte, özellikle II. Dünya Savaşı koşullarının da sona ermesiyle ülke içinde, önceki dönemde uygulanan devletçi politikalara tepki oluşmuş, ekonomide liberalleşme istekleri dile getirilmeye başlanmıştır. İşte 1950-1960 dönemindeki Demokrat Parti iktidarı iktisadî alanda bu tepkilerin, isteklerin bir sonucudur. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti 1950 yılına kadar muhalefette kalmıştır. Muhalefet dönemi boyunca Demokrat Parti'nin iktidara eleştirileri temelde iki düzlemde olmuştur; Tek parti iktidarının tepeden inmece antidemokratik uygulamaları ve devletçilik. Zaten 1930 sonrası dönemde giderek artan devletçi ekonomi politikaları 1940'larda savaş

ortamının da etkisiyle zirve yapmıştır. Özellikle tek parti iktidarı döneminde çıkarılan Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi uygulamaları halkın belirli kesimlerinde oldukça rahatsızlık, tedirginlik yaratmıştır. Özellikle Millî Korunma Kanunu devlete, bireylerin aleyhine olmak üzere çok geniş yetkiler tanımıştır. Kanunla devlete tanınan yetkilere kabaca baktığımızda, hükümetin çeşitli sanayi ve maden kuruluşlarına el koyabilmesi, ithalatı düzenleyebilmesi, ithal malların ne şekilde, nerelerden, hangi koşullar altında, ne miktarda alınıp satılacağını belirleyebilmesi, çeşitli kurumlar tarafından verilen kredileri düzenleyebilmesi, yasaklayabilmesi, her türlü özel ulaşım araçlarının çalışmalarını düzenleyebilmesi, yasaklayabilmesi, ulaşım ücretlerini belirleyebilmesi, vatandaşlara ücret karşılığı belirli bir işte çalışma zorunluluğu getirebilmesine yönelik hükümleri görebiliriz. Özellikle Millî Korunma Kanunu halkta, sermayedar kesimde tedirginlik, tek parti iktidarına karşı şüphe oluşmasına yol açmıştır. Varlık Vergisi ise gerek niteliği, gerek amacı açısından bugün hâlâ üzerinde tartışılan bir konudur.

1946 yılına gelindiğinde, tek parti iktidarına muhalefet artık daha örgütlü bir şekilde Demokrat Parti çatısı altında yapılmaya başlanmıştır. Zaten çok geçmeden tek parti iktidarından rahatsız, tedirgin olan kesimin desteğiyle 1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Demokrat Parti devletçi ekonomi politikalarından tedirginlik duyan, rahatsız olan kesimin sözcülüğünü üstlenmiştir. DP kurduğu ilk hükümetin programında anti-devletçi görüşlerine şöyle yer vermiştir;

İktisadî ve mâlî görüşlerimizin esası bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek, diğer taraftan iktisadî sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna mukabil emniyet vermek suretiyle hususî teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir.¹

Peki DP, sayesinde iktidara geldiği liberal ekonomi söyleminin gerekliliklerini ne derece yerine getirmiştir? Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarına baktığımızda 1951 yılında çıkarılan Yabancı Sermaye Kanunu'nu ve 1954 yılında çıkarılan, daha kapsamlı olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu görürüz. Bu iki kanunu dışa kapalı, içe dönük ekonomik yapıdan dışa açık yapıya geçiş çabası olarak değerlendirebiliriz. Hükümet, hızlı kalkınma amacını gerçekleştirmek için yerli sermayeyi yetersiz gördüğünden, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası konjonktürü de değerlendirerek, ülkeye yabancı sermaye çekmek istemiştir. Yine 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu'yla devletin petrol arama alanındaki tekeline son verilmek istenmiştir. Yine DP iktidarının ilk yıllarına baktığımızda bir önceki dönemin aksine dış ticaretin serbestleştirilmesinin amaçlandığını görürüz. İlk etapta ithalatta kota siste-

1 Prof. Dr. Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadî Gelişme Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 130.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticareti 1946–1960

Yıllar	İthalat (Bin USD)	İhracat (Bin USD)	Dış Ticaret Dengesi (Bin USD)	Toplam Dış Ticaret (Bin USD)
1946	118.889	214.580	95.691	333.469
1947	244.644	223.301	-21.343	467.945
1948	275.053	196.799	-78.254	471.852
1949	290.220	247.825	-42.395	538.045
1950	285.664	263.424	-22.240	549.088
1951	402.086	314.082	-88.004	716.168
1952	555.920	362.914	-193.006	918.834
1953	532.533	396.061	-136.472	928.594
1954	478.359	334.924	-143.435	813.283
1955	497.637	313.346	-184.291	810.983
1956	407.340	304.990	-102.350	712.330
1957	397.125	345.217	-51.908	742.342
1958	315.098	247.271	-67.827	562.369
1959	469.982	353.799	-116.183	823.781
1960	468.186	320.731	-147.455	788.917

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

mi gevşetilmiştir. Dış ticaretin serbestleştirilmesi sonucu başlarda uluslararası konjonktürün de etkisiyle ihracatta kayda değer artışlar görülse de, daha sonraki dönemde konjonktürün tersine dönüşüyle birlikte dış ticaret açıkları büyümüştür. Ama toplamda bakıldığında önceki dönemlere göre dış ticaret hacminde kayda değer bir artış yaşandığı kesindir. Dış ticaret hacmindeki artış, ticaretteki liberalleşme çabalarının göstergesidir.

Özetle belirtmek gerekirse, DP döneminde uluslararası iktisadî ilişkilerde serbestleşme, liberalleşme, dünyayla eklemlenme yolunda bir takım adımlar atılmıştır. Tabii bu durum biten II. Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası konjonktürün de sonucudur. Türkiye daha CHP iktidarı döneminde, 1947 yılında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'na üye olmak kaydıyla yeni ekonomik düzende yerini alma isteğini, dünya ekonomisiyle eklemlenme isteğini göstermiştir. Yine 1947 yılında ithalatta ciddi bir yükseliş görülmüştür. CHP iktidarının son dönemlerinde başlayan dış ilişkilerde dünyayla eklemlenme, dış ticarete liberalleşme istekleri DP iktidarında hızlanmıştır. Yine DP döne-

minde dış ticaretin liberalleştirilmesine ek olarak yabancı yatırımcının ülkeye giriş çıkışını kolaylaştıracak hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Bu da, dış ekonomik ilişkiler açısından liberal politikaların diğer bir ayağını oluşturmuştur. Peki DP dış ticaret, yabancı yatırımcı gibi konularda liberal teorinin çıkarımlarına uygun denebilecek politikalar üretmişse, neden DP dönemini tam olarak Türkiye ekonomisinde liberal politikaların uygulandığı dönem olarak tanımlamamız, DP dönemini serbest piyasa ekonomisine, liberal ekonomik düzene geçiş dönemi olarak nitelendirmemiz gerçeği yansıtmamaktadır?

Sorumuzun cevabı kamunun ekonomideki ağırlığında ve devletin ekonomiye müdahale ölçüsünde yatmaktadır. Bir dönemi serbest piyasa ekonomisine geçiş veya liberal ekonomik düzene geçiş olarak nitelendirebilmek için sadece o dönemde uygulanan dış ticaret politikalarına, yabancı sermayeye yönelik politikalara bakmak yeterli değildir. Konumuz açısından 1950–1960 arası döneme baktığımızda kamunun ekonomideki rolüne ilişkin ciddi sorularla karşı karşıya kalırız. Her şeyden önce, DP yukarıda da açıkladığımız gibi geçmiş dönemlerde giderek artan devletin ekonomiye müdahalesini ve kamunun ekonomideki rolünü azaltma vaadiyle iktidara gelmiştir. Fakat elimizdeki veriler DP'nin bu sözünde durmadığını, bu dönemde kamu yatırımlarının ciddi oranlarda arttığını, aynı zamanda kamu iktisadî teşekküllerinin de sayısında artış olduğunu göstermektedir. DP döneminde kamunun ekonominin genelinden peyderpey el çekmesi bir yana, kamunun imalat sanayisindeki faaliyetinde bile ciddi bir artış söz konusudur. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 1950 yılında imalat sanayisinde 103 devlet kuruluşu faaliyet gösterirken 1960 yılında bu sayı 219'a çıkmıştır. Yani bu dönemde özelleştirmeye, kamu yatırımlarını azaltmaya yönelik politikalar bir yana, kamu yatırımlarını arttırmaya yönelik politikalar uygulanmış, yeni kamu iktisadî teşekkülleri kurulmaya devam edilmiştir. 1950–1960 arası dönemdeki kamu harcamalarına baktığımızda, yine benzer bir tabloyla karşı karşıya kalırız. 1950–1960 arası dönemde hızlı kalkınma amacıyla kamu harcamaları kamu gelirlerinin oldukça üzerinde gerçekleşmiş ve önemli oranda kamu açığı verilmiştir. Kamu harcamalarının dağılımına baktığımızda, özellikle altyapı yatırımlarının, KİT'lerin işletme zararlarının ve tarım sektöründeki destekleme alımlarının önemini görürüz. KİT'lerin işletme zararlarının bir kısmı devlet bütçesinden ödenmiş, bir kısmı doğrudan Merkez Bankası kredileriyle karşılanmıştır. Yine bu dönemde yapılan tarımı destekleme alımları sonucu, devletin Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla gerçekleştirdiği alım ve satım fiyatları arasındaki negatif fark yüzünden karşılaşılan zararlar da Merkez Bankası tarafından ödenmiştir.² Giderek artan kamu yatırımları, Merkez Bankası kredileriyle kapatılmaya

2 Yalın Alpay, *Türkiye Ekonomi Tarihi*, Akademia Yayınları, İstanbul, 2008, s. 111–112.

Tablo 2: İmalat Sanayisinde Faaliyet Gösteren Devlet Kuruluşları

Yıllar	İşyeri Sayısı	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı
1950	103	76.033
1951	111	83.871
1952	115	82.115
1953	149	86.331
1954	146	86.161
1955	156	94.473
1956	167	105.520
1957	183	110.799
1958	195	117.852
1959	214	123.144
1960	219	127.988

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

çalışılan KİT zararları, tarım destekleme alımları; Bahsettiğimiz ekonomik yapının liberal politikalarla şekillenen bir yapıyla taban tabana zıt olduğu aşikârdır. Kamu harcamaları 1950–1960 döneminde % 606 oranında artmış, 1950 yılında 1.682,3 milyon TL olan harcamalar 1960 yılına gelindiğinde 10.190,4 milyon TL'ye yükselmiştir.”³

DP döneminde uygulanan ekonomi politikalarını sektörlerin gelişimi açısından incelediğimizde, dönemin temel özelli-

ğini tarım sektörüne verilen önemin oluşturduğunu görürüz. Tek parti iktidarında geçen dönemle karşılaştırıldığında, DP döneminde devlet tercihini sanayi sektörü yerine tarımdan yana kullanmıştır. Yoğun olarak devletçi politikaların uygulandığı dönemde, devlet eliyle sanayi kesimine yoğun bir biçimde kaynak aktarımı yapılırken, bu durum DP döneminde tarım kesimi lehine değişmiştir. Devlet açısından sektörel tercih değişse de sonuç değişmemiş, liberal ekonomi politikaları tanımına uymayacak uygulamalarla belirli kesimler devlet tarafından kayırılmıştır. Dönem içerisinde uygulanan tarım politikalarına detaylı olarak baktığımızda, sektörün özellikle yüksek taban fiyatı, destekleme alımları, geniş kredi imkânları gibi araçlarla devlet eliyle desteklendiğini görüyoruz. Özellikle yüksek taban fiyatı uygulaması ve destekleme alımları 1950–1960 arası dönemin sonunu hazırlayan, liberal tanımına girmeyen politikaların başında gelmektedir. Bu dönemde bir taraftan destekleme alımı kapsamına giren ürün sayısı artmış, bir taraftan da satın alınan ürünlere yüksek taban fiyatları uygulanmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi satın aldığı ürünlerin fiyatını saptarken üreticiye pozitif bir kâr marjı bırakmayı ihmal etmemiştir. Kurumun ödediği fiyatlar çok zaman ürünün ihraç fiyatının üstünde kaldığından kurum zarar etmiştir, ki bu zararları Hazine

3 A.g.e., s. 112.

karşılamaştır.⁴ Tarım sektörüne yönelik yoğun devlet müdahalesinin sonucu olarak, sektörün dengesi bozulmuş, kaynaklar piyasa talebiyle uyumsuz bir şekilde kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak, meralar tarıma açılmış, hayvancılık gerilemiş, ülkede et sıkıntısı yaşanmıştır. Et ve Balık Kurumu'nun kurulması da devletin tarım sektörüne yönelik yoğun müdahalelerinin görüldüğü bu yıllara rastlamaktadır. Görüldüğü gibi, Demokrat Parti'nin uyguladığı ekonomi politikalarının temelinde, devlet eliyle ciddi bir kaynak aktarımının yapıldığı, devlet destekli tarım sektörü öncülüğünde büyüme gelmektedir. Demokrat Parti iktidarında uygulanan tarım politikalarının liberal olarak nitelendirilemeyeceği, aksine bu politikaların devletçi politikalar olduğu ve DP iktidarının sonunu hazırlayan süreci piyasanın yapısını bozan, Hazineyi ciddi borç yükü altına sokan bu devletçi politikaların hazırladığı aşıkardır.

Söz konusu dönemde bütçe gelişmelerine baktığımızda, önceki dönemde önem verilen sıkı para-denkle bütçe politikasından vazgeçildiğini görürüz. TMO'nun kapsamı devamlı genişleyen yüksek fiyatlardan destekleme alımları, KİT'lerin görev zararlarıyla birleşince bütçeye ciddi bir yük getirmiştir. Artan alt yapı yatırımlarıyla birlikte bütçe açıkları kaçınılmaz olmuştur. Devlet KİT'lerin kamu mal ve hizmet üretiminde fiyatları maliyetlerin altında tutarak oluşan görev zararlarını bütçeden karşılama yoluna gitmiştir. KİT görev zararlarının bir kısmı bütçeden karşılanırken bir kısmı da doğrudan Merkez Bankası kredileri ile karşılanmıştır.⁵ Özellikle 1953-1957 yılları arasında bütçe sürekli açık vermiştir. 1950 öncesi döneme baktığımızda ise bütçe açığı kavramının olağandışı olduğunu, 2 yıl dahi üst üste açık verilmediğini görüyoruz.

Yine DP döneminde uygulanan para politikasını incelediğimizde genişleyici para politikasının izlendiğini görüyoruz. Tedavüldeki para miktarı 1950 yılında 900 milyon lira iken, 1951 yılında 1.048 milyon, 1952 yılında 1.146 milyon, 1953'de 1.333 milyon, 1954'de 1.379 milyon TL'ye çıkmıştır. 1954 sonrasında ise para artışı hızlanırken, reel gelirdeki artışın yavaşlaması ve toplam kaynaklardan gelişme harcamalarına ayrılan payın azalması, enflasyonu artırmıştır. Tedavüldeki para miktarı 1954 yılına göre büyük bir sıçrama yaparak 1955'de 1.805 milyona, 1956'da 2.322 milyona, 1957'de 2.936 milyona yükselmiş, 1958'de 3.052 milyon, 1959 tarihinde 3406 milyona ulaşmıştır. 10 yıl içinde tedavüldeki para miktarı 4 kata yakın artmıştır.⁶ Yine DP

4 Zeki Erdoğan, *1950-1960 Döneminde Türkiye'de İzlenen İktisat Politikalarının Analizi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 92.

5 Yrd. Doç. Dr. Nazan Susam, *Türkiye'de Uygulanan Mâlîye Politikaları 1923-2008*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s. 136.

6 Aktaran Doç. Dr. Nevin Coşar, *Demokrat Parti Dönemi Mâlîye Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2005, Cilt 60, Sayı 1, s. 35.

dönemi iç ve dış borçların hızla arttığı yıllardır. 1950–1959 arası kamu borçlanması, büyük ölçüde popülist rant dağıtımına, harcama yapmaya ve vergi toplamamaya yönelik siyaset yapma biçiminden etkilenmiş ve plansız KİT yatırımlarını besleyen dış borçlanma ve Merkez Bankası'na dayalı enflasyonist finansman ülkeyi bir dış borç krizi ile karşı karşıya bırakarak moratoryum

Tablo 3: Konsolide Bütçe Dengesi

Yıl	Gider	Gelir	Bütçe Dengesi
1950	1.956	1.841	-115
1951	2.060	2.116	56
1952	2.641	2.704	63
1953	2.572	2.543	-29
1954	2.727	2.609	-119
1955	3.453	3.399	-53
1956	3.711	3.573	-139
1957	4.377	4.338	-40
1958	5.251	5.268	16
1959	7.047	7.155	108
1960	7.789	7.749	-40

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,
www.bumko.gov.t

ilânına götürmüştür.⁷ Görüldüğü gibi, DP'nin uyguladığı para ve mâliye politikalarının da liberal olarak tanımlanması mümkün görülmemektedir. Açık bütçe, artan kamu harcamaları, parasal genişleme gibi politikaların hiçbiri liberal iktisat politikaları tanımına uymamakta, daha çok 1950'lerde altın çağlarını yaşayan Keynesyen iktisat politikalarına uymaktadır. Zaten uygulanan bu Keynesyen politikaların sonuçları tam da liberal teorisyenlerin öngördüğü gibi olmuş, ülke yüksek enflasyon, giderek artan borçluluk sürecine girmiştir.

DP iktidarında ekonomi alanında yaşanan bir diğer önemli gelişme de, tek parti iktidarı altında savaş ortamının getirdiği yeni koşullara dayanılarak, 1940 yılında uygulamaya konan Millî Korunma Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilerek yeniden yürürlüğe konmasıdır. Üstelik Millî Korunma Kanunu'nun yeniden uygulamaya konduğu dönemde savaş gibi bir olağanüstü durum da yoktur. Yine Millî Korunma Kanunu'nun 1955 yılında yürürlüğe konmasından önce hükümet 1954 yılında kâr hadlerine dâir bir kararnameyle mal stoku yapanlara ağır cezalar getirmiştir. Yeniden uygulamaya konan bu kanun nedeniyle, birçok kişi mağdur duruma düşmüştür. DP iktidarı Millî Korunma Kanunu'nun uygulanması sürecinde ciddî tepkilerle karşılaşmıştır. DP grup üyelerinden Tokat milletvekili Ahmet Gürkan bu yasa ile verilen cezalarda büyük dengesizlikler olduğunu ileri sürerek, seçmenlerinden aldığı bir mektubu örnek

7 Yrd. Doç. Dr. Binhan Elif Yılmaz, *Türkiye'nin Değişmeyen Kaderi (Osmanlı'dan Günümüze 1854–2007) Borç Çıkması*, Derin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 82.

gösterdikten sonra; “Köylü armudunu, elmasını şehre götürüyor, tutmuşlar armudun etiketi yok diye köylüyü yakalayıp götürmüşler. Hâlbuki adamın ne etiketten ne bir şeyden haberi var. Zavallı armutçu 3 ay hapis yatmıştır. Bizim maksadımız bu mu idi?” diyerek uygulamanın aksak yönleri olduğu konusunda eleştirilerde bulunmuştur.⁸ DP döneminde yeniden uygulamaya konan, devlete özel mülkiyet hakkı aleyhine çok geniş yetkiler veren Millî Korunma Kanunu’nun, liberal iktisat politikalarının gerekleriyle taban tabana zıt sonuçlar doğurduğu son derece açıktır. Zira ilgili kanunla devlete çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren birçok özel kuruluşu denetleme, bu kuruluşların faaliyetlerine müdahale etme, hatta gerekli gördüğü kuruluşlara el koyma hakkı verilmiştir.

Sonuç olarak, Demokrat Parti döneminde uygulanan iktisat politikalarını sadece birkaç yasal düzenlemeye veya birkaç uygulamaya bakarak analiz etmek yanlış sonuçlar doğurmaktadır. DP dönemi iktisat politikalarını analiz etme iddiasında olan çalışmaların birçoğunda bu hataya düşülmekte, ilgili dönemde yapılan birkaç yasal düzenleme veya belirli alanlarda yürütülen birkaç uygulamaya bakarak döneme ilişkin bütüncül tanımlamalar yapılmaktadır. DP dönemi ilgili çalışmaların birçoğunda “liberal ekonomiye geçiş dönemi” olarak nitelendirilmektedir. Yine aynı çalışmalarda, Türkiye ekonomisinin uygulamaya konan liberal iktisat politikaları sonucu nasıl “felâkete sürüklendiği” dramatik bir dille anlatılmakta, liberal iktisat politikaları ve bu politikaların uygulayıcısı Demokrat Parti adeta “öcü” gibi sunulmaktadır.

İlgili çalışmaların bir kısmında ise uygulanan iktisat politikalarının, liberal iktisat politikası tanımına açıkça uymadıkları halde liberal olarak nitelendirildiklerini görüyoruz. Bu durum, ilgili dönemi sadece birkaç uygulamaya bakarak nitelendirmekten daha da vahimdir. Örneğin Türkiye’nin önde gelen iktisat profesörlerinden Gülten Kazgan, *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi* isimli eserinin, DP döneminde serbest piyasa yapısının kurulması için yürürlüğe konan yasaları sıraladığı “Dış Sermayeye Açılma ve Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Denemesi” bölümünde, 1950’de Hazinece Özel Teşebbüse Kefâlet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dâir (5583 nolu) Kanunu ve 1953 yılında uygulamaya giren kredili ithalat uygulamasını saymaktadır. Kazgan’a göre, ilgili kanunla Mâliye Bakanlığının özel girişimin sağladığı uzun vadeli yabancı borçlara kefil olması sağlanmıştır. Yine kredili ithalat uygulamasında ticaret bankalarının sağladığı döviz kredileri ödenmez-

8 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Albayrak, *Demokrat Parti Döneminde Millî Korunma Kanunu Uygulamaları (1955–1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2007, Cilt 23, Sayı 67–68–69, <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergilericerik&icerikNo=1114>

se sorumluluk Merkez Bankası'nda kalmaktadır.⁹ Peki, özel sektörün borçlarına kamunun kefil olması, özel sektörün borçlarının sorumluluğunu kamunun üstlenmesi, kredilerin ödenememesi durumunda ödemelerin devlet eliyle vergi mükelleflerine yüklenmesi ne derece serbest piyasa ekonomisine geçiş çabaları arasında sayılabilir? Bu ve benzeri uygulamalar ne derece serbest piyasa ve liberal iktisat politikaları çerçevesinde nitelendirilebilir? Bu soruların cevabının olumsuz olduğu, ilgili uygulamaların serbest piyasa yapısına aykırı olduğu çok açıktır. Peki DP döneminde uygulamaya konan politikaların birçoğunun serbest piyasa yapısına, liberal iktisat politikalarına aykırı olduğu açıkken, dönemin birçok ciddi çalışmada ısrarla liberal iktisat politikaları nitelendirmesinin, başlığının altında incelenmesi, hatta bu politikaların bizzat serbest piyasa yapısına uygun, liberal politikalar olarak sunulmasının nedeni nedir?

Görüldüğü gibi, DP döneminde uygulamaya konan ekonomi politikalarının birçoğu serbest piyasa yapısıyla taban tabana zıt uygulamalardır. Bu dönemde uygulanan politikaların bütüncül bir şekilde liberal olarak nitelendirilemeyeceği çok açıktır. Hatta DP'nin uygulamaya koyduğu iktisat politikalarının büyük bir çoğunluğu devletin piyasaya yoğun müdahalesinin kapısını aralayan, devletçi, müdahaleci politiklardır. Millî Korunma Kanunu bu devletçi, müdahaleci politikaların zirvesidir. Evet, 1950-1954 arası dönemde hükümet tarafından Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu, Serbest Bölgeler Kanunu gibi yabancı sermaye ve dış ticarete yönelik bir takım liberal iktisat politikalarıyla uyumlu kanunlar çıkarılmıştır, fakat sadece birkaç kanuna bakarak 10 senelik bir süreci liberal ekonomik düzen olarak nitelendirmek imkânsız görünmektedir. Çünkü uygulamaya baktığımızda, yabancı sermaye çekmeye yönelik adım atan iktidar bir yandan sıkı paramâliye politikalarını terk etmiş, tam da Keynesyen iktisat teorisinin çıkarımlarına uygun bir şekilde açık bütçe politikası uygulamış, genişlemeci mâlî politikaya ek olarak genişlemeci para politikası uygulamış, tarım kesiminde piyasa yapısını bozucu uygulamalara gitmiş, geniş ölçekli destekleme alımları yapmış, yüksek taban fiyatı belirlemiş, tüm bunların üzerine ekonomide faaliyet gösteren yeni kamu kuruluşları kurmaktan da geri kalmamıştır. DP döneminde tarımda geniş ölçekli ve ihracat fiyatının üzerinde yapılan destekleme alımlarıyla, sayıları giderek artan KİT'lerin görev zararları bütçeye ağır yükler getirmiştir. Saydığımız tüm bu gelişmeler, ilgili çalışmaların çoğunda liberal politikaların zirvesi olarak sunulan 1950-1954 yılları arasındaki dönemde yaşanmıştır. 1954 sonrası dönem zaten Millî Korunma Kanunu gibi bir yasayla uygulanan devletçi politikaların zirvesinde olduğu bir dönemdir.

9 Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 83.